Сшиток 60

Ціна 15ц. 10 за $1.25

ДО НАБУТЯ У ВСІХ КНИГАРНЯХ

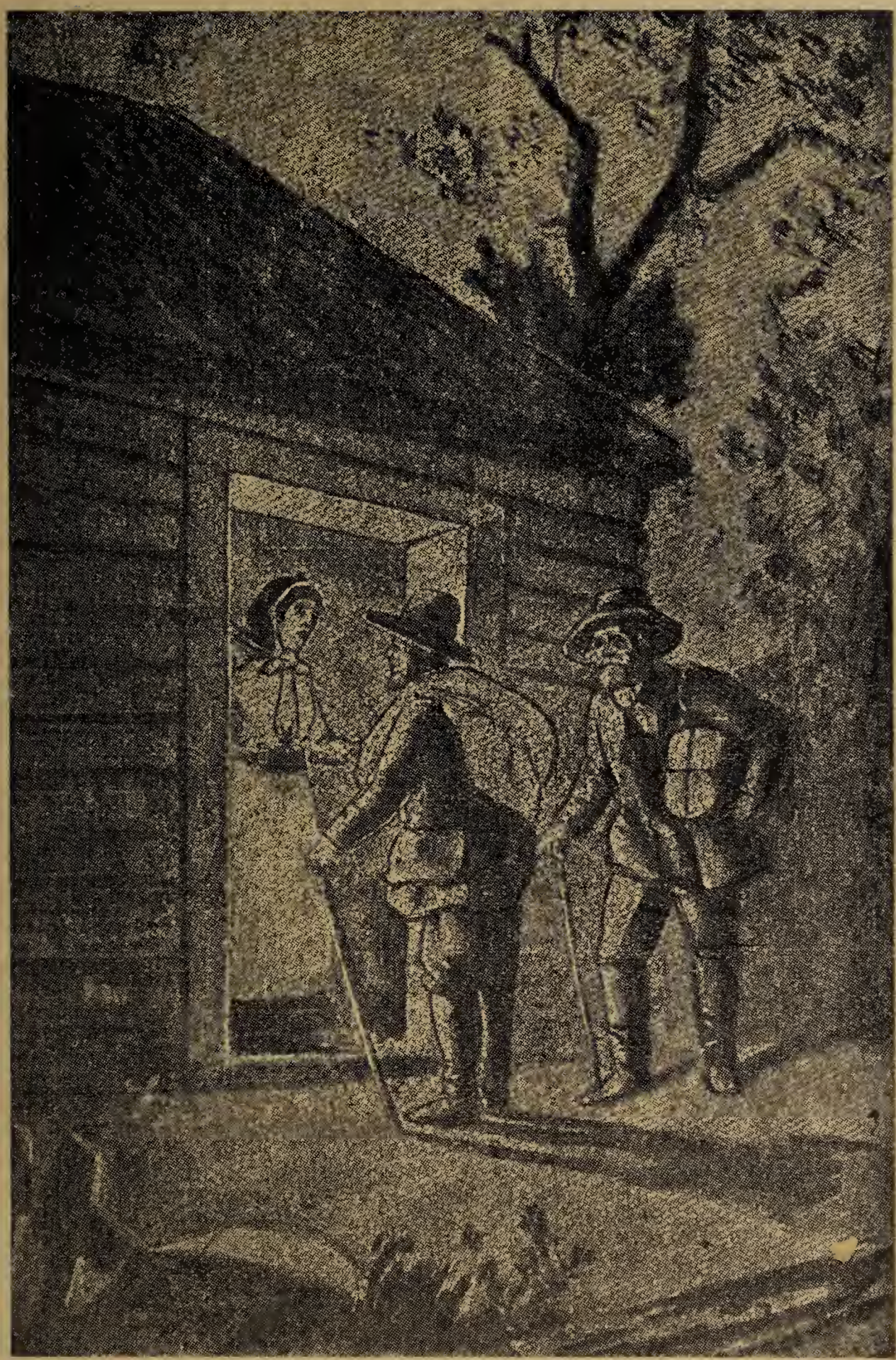

— Йдіть теть, волоцюги, бо ще худобу мені наврочите!

Дора розказувала, що ґрафиня тяжко терпіла і часто плакала, хоч вже почасти погодила ся із тим, що не мож було змінити.

Легесенько, лиш ненарочно, згадала Дора про близші відносини свойого батька до ґрафині, а ся вістка ще більше вспокоїла Роберта.

Пращанє Ільони з Дорою було дуже сердечне. Коли-ж вона вже відійшла, Роберт з Ільоною довго ще проводили її очима. Вкінці сумні вернули у своє шатро, а другої днини вибрали ся в світ далекий, в непевну будуччину!

Для Роберта минув вже час любощів та жартів — почало ся житє повне обовязків. Його бажанєм було вести своїх підданих доброю дорогою та старати ся о чесний заробіток для них.

Готівку, яку мала Ільона — а що одержала по свойому батькови — Роберт ужив на добре поплатну торговлю кіньми. Купував по низькій ціні, уїзджав найдикші коні а тоді по добрій ціні їх продавав.

Доходи із того йшли на циганів, так, що біда їм зовсім не докучала. Вони-ж за се його кохали та шанували. Своїм поглядом він вмів їх провадити, а вони радо у всім піддавали ся йоог приказам.

Коли Роберта не було в обозї, вважали Ільону його заступницею та обходили ся із нею, наче з королевою.

Жінки й дївчата у всім її поради питали, а її вплив на окруженє був так шляхотний, що незабаром почали затирати ся дикі звичаї, що із давна у них остали.

І діти її любили та радо вчили ся читаня й писаня. Привикли з часом також до порядку та чистоти.

Помагаючи тим нещасним, Ільона почувала ся зовсім щасливою.

Вертаючи в обоз, Блюм заставав її все вдоволеною, щасливою та всміхненою а зі всїх сторін чув тільки похвали для того ангела доброти.

Чи-ж могло бути дивним, що він обожав Ільону та із ніяким королем не міняв би ся за своє щастє? Він же і не потребував того, бо самий був необмеженим володїтелем у свойому малому царстві!...

Часами його думки звертали ся до матері, а тоді Ільона писала лист в його імени й довідувала ся про здоров-

ле ґрафині. Діставши відповідь, Ільона в голос перечитувала Робертови лист й обоє раділи тими вістями.

В кождому листі було много туги за коханим, в чужині блукаючим сином, але рівночасно із слів пробивало покірне піддане ся волї Бога, що Роберта вспокоювало.

Зима була дуже тяжка і цигани мусїли задержати ся в одному селї на довший постій та ждати лагіднійших днів.

Одного вечера, вертаючи в обоз, Блюм зачув якийсь тяжкий стогін.

Зіскочив з коня і враз із своїми людьми почав кругом шукати, аж і знайшов в снїгу напів скостенїле тїло якоїсь молодої жінки.

Забрав її із собою до господи. Ільона, як звичайно, вибігла йому на зустріч.

— Я знайшов у снїгу якусь напів закостенїлу жінку! — сказав Блюм.

І на його приказ внесли цигани тїло тої женщини в теплу кімнату.

Ільона підійшла до неї, сердечно жалїючи нещасну та в той же час, на велике диво, побачила, що та незнакома жінка має при грудях мале, нужденно лиш прикрите дитятко...

Крикнула із жалю і осторожно вибрала дитятко із обіймів матері, що вже майже зовсїм закостенїла була.

— Мій Боже, вони булиб певно позамерзали на дворі! — кликнула схвильована і з дитинкою підійшла до світла. Але тільки що глянула в лице дитини, страшенно скричала.

— Що тобі, Ільоно? — спитав Блюм підбігаючи до неї. Ільона не могла здобути ся на відповідь. Вдивила ся в мале, блїде личко... на руках тримала мертве тїло маленької дитинки.

РОЗДІЛ CLXXXII.

ПОБІДА ЩИРОЇ ЛЮБОВИ.

Крик Меґґі пройшов незамітно та ні одна жива душа не прийшла їй на поміч.

Дим в кімнаті ставав що раз густійший та більш душливий, і вона мусіла вихилитись через вікно, щоб не вдуситись, бо в кімнаті вже годі було дихнути.

Чому ніхто із прислуги не прийшов?

З розпукою підбігла до дверий й кулаками почала в них бити.

Здавалось їй, що чує якісь голоси та хід на сходах, але те все були прислухи.

Дим та вогонь вже так сильно обіймили дім, що годі було навіть думати про ратунок. Хоч найвідважнійші, уступали за першими спробами.

— Мій Боже, чи маю тут вдусити ся? Чи ніхто не поспішить мене ратувати?

Полумя доходило вже до криші і вікна почали тріскати, а тут ніхто не поспішав їй на поміч.

Знеможена димом та страхом смерти, Меґґі впала на коліна й підняла руки до неба.

— Фільку, Фільку — — ще крикнула в розпуці й без тямки повалила ся на підлогу.

В той час Гартман вертав із проходу, а побачивши дім в полуміни із криком розпуки пігнав до хати а так скоро, що один із фабричних урядників не був в силі за ним поспіти.

— Ох, Боже! Де Меґґі? — кричав, наближаючи ся до горіючої хати.

Надармо здержували його слуги. Не міг довше надумувати ся, коли побачив свою кохану в такій небезпеці!...

Як дістав ся на гору крізь той густий дим — того самий не знав. Нагло спинив ся перед дверми кімнати, де була Меґґі.

Були заперті.

В слідуючу хвилю втворив двері і, спинившись на порозі, розглянув ся по кімнаті.

— Де Меґґі?

Перейшов по кімнаті, але, хоч освітлена була відблиском пожару, не міг добачити своєї коханої.

Нараз крикнув, бо ногою потрутив об тіло Меґґі.

Похилив ся і, взявши її на руки, та не зважаючи на клуби тяжкого диму, збіг сходами в долину.

Та лиш опинив ся на дворі, почали його сили опускати й він хитнув ся. Живо передав тіло одному зі слуг, а самий повалив ся на землю.

В той самий час над'їхав повозкою мистер Гортон.

Побачивши дім в полумях він вискочив із повозки та болісно зойкнув:

— Де моє дитя, де моя Меґґі?

Один із урядників живо підбіг до нього і короткими словами розповів про чудесне виратоване Меґґі.

Старий Американець аж заридав, почувши про так геройський вчинок Гартмана.

— Того я ніколи йому не забуду! — ридав і спертий на рамени урядника, підійшов до того місця, де на землї лежало тіло Меґґі а побіч неї також Гартман.

Наразі не думав ні про що друге, а лиш про те, як вратувати дочку. Не спитав навіть як счинив ся вогонь, а лиш мовчки споглядав на горіючий дім.

Вогонь поширював ся незвичайно скоро і шкода було навіть думати про те, щоб ратувати хоч би одно крило. Остаточно, Гортон і не журив ся матеріяльною втратою а всю свою увагу звернув на обезтямлену дитину.

А тут, побіч молодої дївчини, лежав також Гартман — блїдий, задубілий.

Гортон неспокійно глянув на нього. Він вже другий раз вратував житє його дитині...

Була се страшна ніч і така довга — поки вогонь став погасати.

Тіло дївчини і Гартмана перенесено до сусїдів, а коли після довшого часу Меґґі втворила очі побачила сидячого побіч себе Гартмана, блїдого, наче мертвець.

Сил їй не ставало. Вона лиш сердечно глянула на свойого милого й знова заперла очі.

Прочунявши, Гартман із надлюдською силою здавив у собі знесилене, а несупокій про здоровлє нареченої вдержав його на ногах. Очий він не зводив зі своєї коханої та ні на ступінь не відходив від її ліжка. Аж доперва, коли вона очутила ся, та від лікаря дізнав ся, що їй нічого поважного не стало ся, напружене звялило його і він повалив ся у фотель.

Перенесено його у ліжко, а лікар, оглянувши його, знайшов на рамени кілька ран, які сейчас позаливав та обвив.

Другої днини Меґґі остілько прийшла до сил, що сама вже могла доглядати Філька.

Поволи все погоїло ся.

Від часу пожару Гортон дивно змінив ся.

Став лагідним і не бурив ся так дуже, коли що не пішло по його волї. Се та хвилина, коли він тремтів о житє своєї дитини, спричинила в ньому так велику зміну.

Старав ся розвідати, хто підложив вогонь, та се не вдало ся. Якийсь внутрішній голос підшептував йому, що се мусів бути один із страйкарів, однак — доказів на се не міг дістати і справа так і залишилась невиясненою.

В кілька днів пізнїйше прикликав до себе представників страйкуючих робітників а раз ще вислухавши їхніх домагань, предложив свої услівя, які робітники після короткої наради приняли.

Другого дня із ранку робітники знова почали працю і все вернуло до давного порядку.

Пізнїйше винайшла поліція того підпаляча, а був ним один недавно відправлений робітник, що в часї страйку знайшов догідну хвилю, щоб свою пімсту заспокоїти.

Покарали винуватця, а мистер Гортон остаточно не богато на сьому потерпів, бо хата була асекурована.

Гартманові рани поволи погоїлись і він остілько прийшов до себе, що міг вже оставити ліжко.

Любов та стараня Меґґі і старого Гортона корисно ділали на його здоровлє.

Гортон присягнув від тепер вважати його за свойого сина та щастю своєї дочки пособити.

А однак найгорячійше Гартманове бажанє — явні заручини — дотепер ще не здійснило ся. А се його дуже

журило, і він все ще сумував. Його лице прояснювалось хиба в присутности Меґґі.

А Меґґі прочувала, що діялось в його серцю і, подібно як він, бажала, щоб їхні відносини красше якось уложили ся.

І одної днини, без батькового відома, вибрала ся до старого Бейкера, щоб його упросити звільнити батька від даного слова.

Але проханя ні на що не здали ся. Навіть і слези не оставили ніякого вражіня на старому Американцеви. Він рішучо стояв при даному йому слові й домагав ся, щоб його таки додержано.

Також розмова із Гаррім Бейкером ні на що не придала ся, бо сей молодий чоловік так був залежний від свойого батька, що не міг виступити проти його волї.

Так отже будучність молодят була майже безнадійною.

Одної днини, коли Меґґі всїдала в повозку, підійшла до неї незвичайно вродлива дївчина, із блїдим а однак дуже потягаючим до себе лицем, і просила о хвилю розмови.

Меґґі счудувалась, глянувши на неї, бо видалось їй, що се лице десь то вже бачила.

— Вибачайте, що вас спиняю, мис Гортон! — промовила несміло. — Але приходжу у вельми важній справі і хотїла би вас просити о пораду.

В її голосї було щось вельми притягаючого до себе і Меґґі вернула із нею до своєї кімнати і там спитала яка причина її відвидин.

Але як счудувала ся, коли дївчина, слезами заливаючись, кинулась їй до ніг і терпіня свойого серця виявила.

Була дочкою одного із фабричних урядників, що дуже довго вже працював у фабрицї і з'єднав собі прихильність обох управителїв. А що Гавкінс мав невеличкий маєток, то своїй дочцї Лїзі дав старанне виховане та образоване.

Ненарочно на якомусь фестинї пізнала молодого Бейкера і недовго після того завязали ся між ними любовні зносини.

Лїза, хоч знала яка пропасть лежить поміж нею а

сином богатого фабриканта, покохала його сердечно і вірила свято також в його любов.

Гаррі обіцяв із нею оженити ся, та се після закона було ще неможливе. Правдоподібно чекав своєї повнолітности, щоб міг оженити ся з молодою дівчиною.

Сї їхні зносини тревали вже три роки і Лїза заперестала бавити ся із своїми ровесницями, вважаючи себе нареченою Гаррого.

Старий Бейкер забажав оженити Гаррого із дочкою Гортона і коли про се згадав синови, той тяжко тим зажурив ся, однакож не мав відваги Лїзу про се звідомити.

Чи думав, що подорож Меґґі неодно між ними змінить, чи може мав надію, що свойого батька з часом прихилить до свойого бажаня — досить, що між ним а нареченою остало все по давньому. Гаррі все потїшав її.

Аж ось приїхала Меґґі і вістка про її заручини із Гаррім вмить блискавиці розійшла ся кругом.

Поголоска ся дійшла і до Лїзи. Вона благала Гаррого, щоб їй всю правду сказав і перед батьком признав ся до зносин із нею.

Та Гаррі був нерішучий. Вспокоював її тим, що тепер не час батька дратувати, тимбільше що він зовсїм від нього зависимий, остаточно може все ще якось змінить ся.

Лїза в розпуці пішла до Меґґі Гортон та перед нею признала ся до скрутного положеня.

— Знаю, що ви, панї, є доброю та шляхотною і не схочете нищити щастя бідної дївчини! Порадьте менї, прошу, що маю робити, бо сама я не в силї помогти собі!

Не знаю, може вам відомо, що мій батько недавно був хорий і майже цїле невеличке наше майно пішло на його лїчене. Не стало би менї навіть на судові кошта, колиб я хотїла Гаррого скаржити. Властиво, я би виступила супроти батька, колиб він противив ся нашому супружеству, бо Гаррі, хоч як мене кохає, то зовсїм залежний є від свойого батька, та без його призволу нїколи не вженить ся зі мною.

Меґґі підняла із землї дївчину і старала ся її потїшити лагідними словами. Посадила дївчину на канапі побіч себе і просила розповісти все подрібно про їхні зносини.

Коли молода дївчина скінчила оповідати, Меґґі освідчила їй, що зовсїм не відчуває нїякої симпатії до Гарро-

го, та що одиноким її бажанєм є вийти за Гартмана.

Сими словами Ліза зраділа. Нараз почула в собі нову відвагу і, всміхаючись кликнула:

— О, мій Боже! Коби се було можливе, мис Гортон! Коби то старий Бейкер схотів від свойого відступити!

— Не тратьте надії! — поважно промовила Меґґі. — Зроблю все, що лиш буде в моїй силї, бо і моїм бажанєм є, щоб мистер Бейкер звільнив батька від даного слова і сї позірні заручини із Гаррім розвязав! Із повним вдоволенєм пораджу вам як підійти Бейкера, щоб свою ціль осягнути, а нема найменшого сумнїву, що ви можете добити ся своїх прав!

Підійшла до свойого бюрка, вибрала кілька банкнотів і подала їх молодій дївчинї.

— Ось вам на початок процесу! — сказала, пращаючи Лїзу і прохаючи, щоб донесла їй про цїлий перебіг справи.

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

Мистер Бейкер немало счудував ся, коли одної днини його син дістав покликанє до суду, щоб додержав своє слово супроти мис Гавкінс і з нею оженив ся.

Не помогли нї прохання нї погрози батькові, Гаррі, хоч на позір улягав батькови, але в духу радів, що сим способом дійде до цїли.

Мистер Бейкер був в розпуцї, що пропали його стараня що до злуки із дочкою Гортона, а ще більше тому, що його син мав женити ся із дочкою робітника.

Рішучо заявив синови, що та дївчина нїколи не переступить порога його хати а про нього більше навіть не хоче знати!

Виплатив йому осталий по матері спадок і показав двері.

Молодий чоловік відійшов з гнївом, а в кілька днїв пізнїйше відбуло ся його вінчанє з Лїзою. Одинокими свідками того були: Меґґі із Гартманом.

Тепер вже могли відбути ся явні заручини Гортонової дочки із Гартманом, а однак вінчанє мусїли відложити ще на кілька місяців пізнїйше, тому що мешканє молодої пари не було ще готове.

Остаточно пропала всяка журба і молодій парі всьміхала ся щаслива будучність,

Старий мистер Бейкер виступив із спілки, а Гортон сейчас взяв будучого зятя за спільника.

Радість Меґґі прямо не знала границь. Вона остаточно осягнула все, чого вже здавна бажала і була щаслива надією скорої злуки із своїм коханим.

Мистер Гортон також радів щастєм своєї дитини а хоч розлука із Бейкером була йому прикрою, то потішав себе надією, що він ще колись прийде до розуму та із ним погодить ся.

Межи Лізою а Меґґі завязали ся сердечні відносини. Вони часто перебували разом а Гаррі заприязнив ся також із Гартманом.

Лиш батько Гаррого в ніякий спосіб не хотів із ним погодити ся. Зовсім вирік ся його.

Гаррі не мав досить маєтку, щоб яке підприємство самостійно почати, тому мусів приняти яке будь місце і то на боці, бо в Гортоновій фабриці не міг остати.

Богатий і зарозумілий Бейкер не рад був бачити свойого сина на залежному становищі, і тому то його гнів ще збільшив ся.

Непорозуміня послідних кількох місяців відбили ся дуже погано на здоровлю Бейкера. До того ще він набавив ся, загальної тоді в місті, віспи і вельми небезпечно захорів.

Коли слуги дізнали ся, що Бейкер хорий на віспу, сейчас його оставили. Остала при ньому лиш стара кухарка і один слуга. Але і сї не були вже довго і також повтікали.

Гаррі, дізнавшись про батькову хоробу, сказав про се своїй жінці.

— Чи схочеш його відвідати? — спитала Ліза, а слези підступили їй до очий.

Гаррі счудуваний глянув на неї і холодно відповів:

— Ні, Лізо! Не піду до нього! Ніколи не забуду того, що не хотів тебе признати синовою. Ти є моїм найдорозшим скарбом на землї і тому зневага, якої ти зазнала від нього, болить мене ще гірше, чим се, що він вирік ся мене!

Нехай же тепер зазнає, що то значить бути самітним, всіми опущеним, а тоді доперва пійме, що нам зробив та буде колись вдоволений, як ми схочемо із ним погодити ся!

Молода жіночка посумніла, а коли другої днини Гаррі знова приніс сумні вісти про батька, вона притулила ся до нього і просила його:

— Чи не красше булоб піти до нього, Гаррі? Подумай, як би ти дорікав собі за се, колиб він помер не помиривши ся з тобою!...

Але Гаррі одержав по батькови впертість і навіть чути того не хотів, щоб перший мав до батька наближити ся.

З полудня Ліза сама сиділа спокійно у своїй кімнатці. Старий батько її чоловіка не сходив їй із думки. Вона його дуже жалувала і булаб дуже радо стала йому потіхою і підпорою в тій слабости.

Дізнала ся, що вся прислуга, зі страху перед заразою, опустила його і роздумувала над тим, хто то дальше буде його доглядати.

Нараз схопила ся і немов гнана якоюсь таємною силою, котрій не могла оперти ся, живо вбрала ся і вийшла з хати.

Побігла в сторону, де мешкав старий Бейкер, а коли увійшла в кімнату, застала лиш старого послугача, що лагодив щось для свойого пана.

Він дивно якось глянув на молоду женщину, що із слезами в очах до ліжка хорого підійшла і про його здоровлє спитала.

Коли дізнала ся, що і той старий слуга, хоче хорого оставити, заломила руки.

— Мій Боже, що-ж тепер станеть ся із нещасним чоловіком?

— Я дав знати до лічниці і сподію ся, що може пришлють із відтам якого доглядача! — воркнув старий, спустивши в низ очі. — Небезпека зараженя є за велика, а чоловік чейже не може наражувати свойого житя!

Сказавши се, послугач вийшов немов бояв ся, що та молода женщина стане його намовляти, щоб надальше остав ся.

Ліза сама остала із хорим.

Відложила загортку і капелюх на бік, приступила до розгорячкованого старця і свою руку приложила йому до чола.

Мистер Бейкер неспокійно кидав ся на ліжку і в горячці часто згадував імя свойого сина.

— Гаррі, Гаррі! — кликав у розпуці, а молодій жіночці аж слези закрутили ся в очах.

В годину пізнійше прислано із лічниці черницю і вона старала ся намовити молоду женщину до відходу.

Але все надармо — Ліза освідчила, що вважає своїм обовязком доглядати батька свойого чоловіка і буде старала ся їй у всьому помагати.

Через післанця переказала свойому чоловікови, що вона остає доглядати батька, а в годину пізнійше Гаррі, блідий та до глубини душі зворушений переступив поріг батькової кімнати.

Ліза вибігла йому напроти, тяжко ридаючи, бо перед хвилею був лікар і заявив, що житє хорого висить на волоску.

Гаррі з розпуки не міг прийти до слова. Він обіймив свою молоду жіночку і сердечно поцілував її.

Був глубоко зворушений любовю та привязанєм, яке йому Ліза своїм поведенєм оказала, а з другої сторони почув жаль великий, що він самий дотепер ні троха батьком не журив ся.

Разом перебули страшну ніч при ліжку хорого. Лікар також остав при хорому, щоб на всяку потребу бути готовим, а поважне його лице зраджувало зовсім виразно як вельми небезпечним був стан хорого.

Але Бог над ним змилосердив ся.

Над ранком наступив перелім — смерть пересунула ся понад ліжком хорого, проминувши його.

Самий лікар вважав се чудом, а коли обоїх молодят звідомив про остаточний вислід, Гаррі пригорнув жінку до свойого серця і зворушений шепотів:

— Лізо, тобі я маю за се подякувати! Твоя молитва задержала його для нас! Бог, видно, не бажав того, щоб він в гніву від нас відходив а ти мене сюди привела і батька мені віддала!

Небезпека ще не зовсім пройшла — хорий був дуже знесилений і лікар все ще обавляв ся можливого повороту хороби.

Але він поволи почав приходити до тямки, а коли ще побачив синову пораючу ся коло себе, його лице прояснило ся і прямо промінями сіяло із вдоволеня.

Почало йому ставати красше.

Від дня, коли батько прийшов до тямки, Гаррі не показував ся в його кімнаті, щоб не викликувати невдоволеня у нього.

За те Ліза пробила собі дорогу до впертого серця старого.

Її стараня коло нього до глубини серця його зворушили і з часом поміж ними вивязали ся так сердечні зносини, як між батьком та його рідною дочкою. Дивним лиш було се, що старий ніколи не спитав про Гаррого й ніколи не бажав бачити ся із ним.

Коли мистер Бейкер спертий на рамени Лізи вперве після довгого часу вийшов на зелену веранду, в цілому його поведеню було щось так дуже святочного, що молоду женщину мимоволі зворушило.

Вдоволений вигрівав ся на сонцю, а його лице сіяло радістю та щастєм.

— Ходи до мене дороге дитя моє — сказав тихо а коли вона приклякнула побіч нього — підняв в гору її лице та глянув глубоко в її очі.

Скажи мені — чи ти щаслива — із Гаррім? — спитав тремтячим голосом.

— Так, пане Бейкер! Я незмірно щаслива! Ми здавна вже кохали ся взаїмно і прямо жити не могли одно без одного!

— Бідна дитино! — шепнув старий, дуже схвильований. — Якже я скривдив тебе! Колиб я був прочував яка ти добра і шляхотна, бувби більш прихильний тобі!

Скажи мені, Лізо, чи простиш мені старому моє негідне поведенє супроти тебе?

Доглядачка розказувала мені, що ти, незважаючи ні на яку небезпеку, прийшла до мене в хвилю коли инші, яким я нераз обродійства висвідчав, одно за другим мене оставляли! Дитино моя, того я тобі ніколи не забуду!

— Батеньку! — заридала Ліза й припала до старого

— Йди, моє дитя — поклич, нехай також Гаррі прийде до мене! — шепотів старий, зворушений до глубини душі.

Молода женщина не дала собі два рази того повторити й побігла, щоб чимскорше привести свойого чоловіка до розброєного старця.

Стріча батька із сином була незвичайно зворушаюча. Старий Бейкер зразу не міг прийти до слова, доперва по часї шепнув:

— Твоя Лїза вратувала мене від смерти! В тебе ангел, а не жінка, Гаррі! Шануй її й почитай, як святу!

Гаррі впевнив батька, що так буде, а старий впоював ся видом тих двоїх молодят. Не до пізнаня змінив ся під впливом Лїзи, яка його навчила вірити в любов.

Після кількох тижнїв молода пара перебрала ся жити у батькову віллю, де від тепер почало ся для них щасливе житє, при боцї коханого батька...

РОЗДІЛ CLXXXIII.

ПІЗНЕ ЩАСТЄ.

Ґрафиня Евгенїя була ще дуже пригноблена. Не могла того переболїти, що тільки що віднайшла свойого сина, а вже мусїла його втратити. Здавалось їй, що навіть час не всилї буде того вилїчити!

Правда — для неї було великим добродїйством се, що мала при собі Дору. Без її веселого товариства, напевно булаб вмерла із болю та жури.

Відносини ґрафинї до Гільмера також змінили ся, хоч сього вона і не замічала. Він був тепер одиноким чоловіком на світї, до якого мала довірє та зі всїм йому звіряла ся.

Чи може коли повстала в неї думка і бажанє якогось близшого, сердечнїйшого поєднаня?

— — — — — — — — — —

— — — — — — — — — —

Досить давно перед стрічею з ґрафинею, коли ще Гільмер мешкав у місті та про істноване своєї любки навіть понятя не мав, завважив у своєї дочки якусь дивну зміну.

Так жива давнійше дівчина, стала нараз поважною, скритою та мовчаливою! Сиділа нераз цілими годинами в глубокій задумі і так була всім подражнена, що часто навіть і не замічала коли батько увіходив в кімнату.

На питаня, що їй хибує, давала виминаючі відповіди. Гільмер не наставав на неї, але рішив ся вважно всьому приглядати ся.

Остаточно прийшов на се.

Житє у великому місті ніколи йому не подобало ся. Він, що привик був до свіжого воздуха, не почував себе добре серед високих мурів і почав розглядати ся кругом в околиці за якоюсь посілістю.

Шукаючи відповідного місця, одного разу він побачив на високому узгірю гарний будиночок, окружений зеленим садком, що спускав ся у них по узгірю а понизше лентою вючий ся потічок.

Був се чудовий, чаруючий шматок землї.

Посілість та була до продажі. Дізнав ся про ціну, а була вельми низька.

Вернувши домів, розповів про се Дорі та обіцяв, що завтра возьме її з собою та розглянуть ся добре.

Дора полюбила се місце й намавляла батька, щоб рішив ся його купити.

Хотів ще побачити уряджене, а коли дізнав ся, що властитель є в дома, попросив чи не міг би із ним побачити ся.

Властитель був ще молодим та вельми прихильним чоловіком.

Розповів Гільмерови, що замок сей недавно дістав у спадщині по стриєви, а що має много посілостий поза тим, то не може вже сьої брати в посідане. Тому рад би продати, хоч остаточно се досить тяжко йому приходить.

Властитель — звавсь фон Деґен — охотно предложив Гільмерови що обведе його по своїй посілости і радо все покаже, а коли се робив, то все держав ся близько Дори та більше до неї звертав ся, як до батька.

При столї те саме повторилось.

Вертаючи домів, Гільмер запримітив наглу зміну у своєї дочки. Була задумана, мовчалива.

Гільмер вважав, що вона тільки змучена і зовсім не перебивав її думок.

А в душі молодої дівчини все грало і співало — цілий світ здавав ся бути красшим, як дотепер. Все кругом видалось осяяне сонця промінями, зміненим не до пізнання!

Коли прибули домів, Дора припала до батькових грудий, обіймила його за шию і заридала.

Були се слези, якими ще ніколи в житю не плакала і яких не знала ще дотепер — були солодкі, а рівночасно гіркі, наче полин.

Вирвала ся із його обіймів і побігла у свою кімнату.

Від тоді ходила задумана і розсіяна а була так розніжена та дивачна, що Гільмер не вмів собі того пояснити.

Невдовзі однак доля звела його із ґрафинею Евгенією, а се всякі инші враженя затерло в його думці.

На бажанє ґрафині, Гільмер привіз до неї Дору, та радо згодив ся на се, щоб дівча у неї оставити.

Разом також і Гільмер остав через кілька днів на замку Солмсберґ.

Та, неждано, другої днини заїхала перед замок повозка і на велике Гільмерове счудуванє вискочив із неї пан Деґен.

Тепер доперва нагадав собі, що він сьогодня мав покінчити справу купна. Стрінувши ґрафиню він про все инше забув.

Деґен якийсь час вижидав його в уряді, а бачучи, що його нема, поїхав за ним, до його мешканя. Там же, дізнавши ся, де Гільмер находить ся, сів знов в повозку і поїхав до Солмсберґу, щоб там розвідати що було причиною Гільмерового неприбутя.

Гільмер отверто признав ся перед ним до вини, а означивши слідуючий день на покінченє справи купна, впровадив молодого чоловіка до ґрафині.

Евгенія була сама в кімнаті, а тільки Гільмер представив Ґеґена, втворили ся двері і до середини увійшла Дора.

Вона зовсім не знала про візиту Деґена і коли так нагло побачила його перед собою, мов задубіла на порозі та аж по уха почервоніла.

Рівночасно молодий чоловік звернув ся до дверий а коли побачив Дору, не міг здержати ся і з його уст вирвав ся оклик радости.

Не зважаючи ні на ґрафиню, ні Гільмера, підбіг до неї.

Дора подала йому тремтячу свою руку і так горячо на нього глянула, що він вже ні про що не міг питати.

Чув, що вона йому сприяє і його лице облило ся багрянцем щастя.

Дора не була в силї закрити свойого схвильованя.

Вона витягнула свої руки із його рук і встидливо спустила очі у низ. Відчувала, що зрадила себе і прямо не знала, що тепер почати з собою.

Гільмер доглянув се і нараз все прояснило ся йому.

Пізнав тепер причину загадочного поведеня своєї дочки. Але новою загадкою для нього було се, що за першим разом вражінє могло так глубоко їй в серце запасти.

Ґрафиня запросила Деґена на обід і вийшла на час із кімнати.

Дора мала ще щось переказати слугам і також вийшла, а оба мущини остали самі.

Почали розмовляти про хазяйство, а поволи зійшли і на другі справи.

Перед бистрою увагою Гільмера не закрило ся се, що Деґен був вельми розсїяний і все звертав очі до дверий.

Нараз молодий чоловік звернув своє лице до нього і сказав:

— Пане Гільмер! Може се Бог так дав, що ви забули про сьогоднїшню справу. У всякому разї я вдячний долї за те, що мене до Солмсберґу привела а тим самим приспішила здїйснене моїх бажань.

Бачу, ви мене розумієте — додав, запримітивши счудуванє у Гільмера — розкажу вам все отверто:

Ваша дочка від першої хвилї зробила на мене велике вражінє, так, що від тодї я не в силї ні на хвилю її забути.

Я ще ніколи не стрінув женщину, щоб так сильно потягала мене до себе. І знаю, що для мене вже лиш одно щастє остає на землї, а се мати Дору за жінку!

Питаю вас, пане, чи повірили-б ви менї долю і будуче щастє своєї дитини?

Алберт Гільмер не був приготований на се, то-ж мусїв найперше роздумати, що відповісти.

По хвилї глянув на Деґена і сказав:

— Ви бачили Дору доперва два рази у свойому житю, а сього чейже замало, щоб судити, чи вона дїйсно у всьому буде вам відповідна!

Найперше ходить о се, чи Дора вам сприяє. — Се головна річ! — А чи ви того певні?

Деґен потряс головою.

— Нї, пане! Дотепер я немав нагоди розвідати! Думаю однак, що і Дора...

— То ви із нею не говорили? — перебив Гільмер. — То і красше! — Найперше мушу вам розказати про наші відносини.

Ви певно думаєте, що Дора є моєю дочкою, але так не є, пане Деґен.

Вона не є моєю рідною дитиною...

— Не є вашою дитиною? — кликнув Деґен, вельми счудуваний.

Гільмер заперечив головою і розповів в який то спосіб Дора дістала ся в його опіку.

— Вернувши до Вітчини я приняв її як власну дитину і вона тепер носить моє назвиско — говорив дальше. Прошу вас ще раз у моїм імени та в імени моєї дитини:

Розважте гаразд, що робите, щоб колись пізнїйше не жалїли того, та щоб обоє не були нещасливими.

Я самий нїчого не маю супроти вас, пане Деґен! Думаю також, що і ваші фінансові відносини є по моїй думцї, але помимо всього буду мусїв поставити вам одно услівє а се: щоб ви найперше красше пізнали Дору. Коли ви взаїмно пізнаєте одно другого і Дора згодить ся, тодї — я не маю нїчого супроти того!

Деґен, врадуваний, взяв Гільмера за руку і сердечно здавив.

— Радо пристаю на ваші услівя, пане Гільмер! — сказав. — Я з гори приготований на те, що після близшого пізнаня ще більше її покохаю а вірю, що вже тепер маю її взаїмність!

А ось ще одно прохане до вас, пане Гільмер: Чи зволите попросити паню ґрафиню, щоб я міг частійше сюди заходити? Я хотів би, щоб і ви також мали нагоду пізнати мене, та щоб знали, що своєї дитини не віддаєте в руки нечесного чоловіка!

Гільмер приобіцяв так зробити, та розмова скінчила ся бо в той час увійшла Дора. Невдовзї також прибула до них і Евгенія і почалась разом жива розмова.

Деґен не мав нагоди на боці розмовити ся з Дорою, а Гільмер нарочно не допускав до того.

Коли другого дня після того Гільмер, поладнавши із купном посілости, вернув домів, в розмові сказав, що Деґен, вернувши домів, застав, лист і правдоподібно на довший час буде мусів виїхати.

Сказавши се, завважив, що Дора сильно поблідла. Се було потвердженєм здогаду молодого чоловіка, що Дора була йому прихильна.

Деґен йому подобав ся і була певність, що він зможе Дору вщасливити, а однак відчував, що зробив добре, відтягаючи справу а сим даючи їм нагоду красше пізнати себе.

Деґен дійсно мусів виїхати, але заявив, що буде старав ся як найскорше вернути, про що однак батько Дорі не сказав.

Гільмер розумів, що слід було також і ґрафиню про все повідомити, але се було йому тяжко зробити, коли подумав, що вона незабаром знова самітною остане.

Тож мовчав про Деґенові заміри, як лиш міг найдовше. Коли-ж однак після тижня дістав лист від нього, в якім той звідомляв про свій поворот і прохав, щоб вже завтра міг їх відвідати, годі вже було довше зволікати.

Того дня, як звичайно, Гільмер поїхав на замок Солмс берґ. Коли входив до кімнати Евгенії, пригадав їй, що обіцяла ся оглянути куплену посілість.

— Деґен писав менї, що завтра сюди прибуде! — сказав. — Чи не думаєш Евгеніє, що булоб добре ще сьо-

годня поїхати до Фельсберґу? (така була назва тої посілости).

Ґрафиня счудувано глянула на нього.

— Чого-ж Деґен мавби сюди приїздити? — спитала. — Думаю, що справа межи вами вже давно покінчена. Чи може писав, за чим сюди їде?

Гільмер через хвилю не міг рішити ся, відтак тихо сказав:

— Про се він мені не писав, але знаю, що він приїздить — задля Дори!

Ґрафиня глянула на нього широко втвореними очима. Нараз поблідла.

— Задля Дори? — шепнула. — Чи ти сього певний, Алберте?

Гільмер притакнув головою.

— Деґен самий говорив мені про се! — відпер.

Ґрафиня впала на стоячу побіч канапу і спитала придавленим голосом:

— А чи Дора знає, що він...

— Ні, не знає, що він має приїхати і Деґен дотепер ще не освідчив ся їй! — доповнив Гільмер. — Однак знає, що він нею цікавить ся — досить виразно се оказав! Дора його також кохає!

Ґрафиня на се нічого не відповіла. Спустила очі в долину і дві великі слези поплили з них по лицях.

Гільмер підбіг до неї та похилив ся над нею.

— Не плач, Евгеніє! — просив. — Ти не повинна сим журити ся!

Але вона не могла вспокоїти ся. Підняла на нього слезами залиті очі.

— Чи мене вже Бог зовсім опустив? Чим же я прогрішилась, що він у мене відбирає все, що я щиро покохала?

Тільки, що я віднайшла сина, зараз його знова втратила і не знаю, чи ще взагалі коли його побачу. Тепер, коли я привязала ся до Дори, мала надію, що вона мені ту втрату заступить, приходить знова якийсь молодець і витягає свої руки по неї, немов би то він мав яке право до неї — немов би вона виключно до нього мала належати!

Чому се так, Алберте? Чому завистна недоля все в мене забирає? Чому сей чужий чоловік має забирати в

нас дитя, відривати від нашого серця? Чи нам вже ніяке щасте не належить ся?

Гільмер присунув крісло та сів побіч неї.

— Евгеніє! Вір мені, що я сей біль так само відчуваю, як і ти! І я також покохав Дору як власну дитину, і близька розлука із нею тяжко мене діткнула. Але чи вільно нам противити ся щастю дитини ізза нашого самолюбства? Чи маємо Дору нещасною вчинити лиш тому, щоб самим прикрости не зазнати?

Взяв її за руку й так дальше тремтячим голосом говорив:

Чи маю тобі пригадувати, що із нас стало ся, коли нас силою розлучили? Чи моє і твоє житє не зломано, коли ізза самолюбства других нас роз'єднано?!...

Евгеніє! Чи хотілаб ти, щоб і Дору така доля постигла?...

По лицях ґрафині котили ся слези, але його слова видно вже вспокоїли її. Підняла на нього свої очі і, тремтячи всім тілом, сказала:

— Бою ся самотинности, Алберте! Роскішно було мені жити із людьми, з якими я могла думками своїми та почуванями поділити. Вся тремчу на саму згадку, що Дориного голосу більш не почую. Моя хата здавалаб ся мені гробом! О, лиш се ні, Алберте! Не забирай її від мене!

Гільмер нічого на се не сказав. Хоч було у нього на устах якесь слово, коли вона говорила про самотинність — та його не сказав.

По хвилї ґрафиня знова спитала:

— Чи хочеш сказати Дорі, що Деґен завтра сюди прибуде?

Гільмер притакнув головою.

— Так є, Евгеніє — а ти будеш при сьому! Приглянь ся їй як вона прийме сю вістку, а тоді скажеш мені, чи думаєш, що можна її із ним розлучити, щоб на віки не вчинити її нещасною!

При сьому втворили ся двері і в кімнату увійшла Дора. Була бліда, її очі були замрачені. Видно було, що мала якусь журу.

Побачивши батька її очі на хвилю блиснули. Живо приступила до нього і подала йому чоло, щоб поцілував.

Відтак глянула на ґрафиню, якої очі були вохкі від сліз.

Поки ще могла будь яке слово сказати, Евгенія спитала:

— Чи хочеш із нами проїхати ся, Доро? Батько твій і я, хочемо сьогодня оглянути Фельсбурґ.

— Ми думали завтра поїхати, але пан Деґен на завтра замовив свої відвідини! — сказав Гільмер. — Тож мусимо сьогодня се зробити.

Дора аж по уха запалілась, а коли запримітила на собі допитливі погляди батька і ґрафині, сказала:

— Так є, батеньку! Поїду із вами до Фельсбурґу! — се сказавши, сейчас вибігла з кімнати.

Гільмер допитливо глянув на ґрафиню, а вона тремтячим голосом сказала:

— Так, твоя правда, Алберте! Ми її незабаром втратимо!

— — — — — — — — — —

— — — — — — — — — —

В пів години пізнійше були вже в дорозі до купленої Гільмером посілости.

Ґрафиня була оживлена та запаленіла а її погляд спочивав з дивним виразом на молодій, напроти них сидячій дівчині, якої очі радістю сіяли.

Евгенія забула, де вона находить ся і думками перенесла ся в давнину, в час своєї молодости, коли пізнала Гільмера... і відчула то неможливе прямо до описаня щастє, яке тепер вичитувала із лиця молодого дівчати.

Її душа раділа, коли вибранець її серця приходив до неї, а незмірний біль обіймав її, коли він відходив. Цілий світ тоді темнів...

Коли її відорвали від її любого чоловіка, настала темна ніч в її серцю а майже здорова думка її оставляла коли опісля втратила свою дитину... Від тоді вже сонце щастя більше не світило для неї.

Коли-ж тепер віднайшла була свою дитину, здавалось їй немов то промінчик світла і надії дістав ся до її душі... та незабаром знова темрява її окружила — раз-навсе!

— Поглянь, Евгеніє — ось Фельсбурґ!

Ґрафиня здрігнулася на звук того голосу, що вирвав її із задуми і глянула у вказаному напрямі.

Їхали дальше лїсом до замку а за пів години пізнїйше спинила ся повозка при метї їхньої їзди.

Підчас, коли Дора, що тут вже передше була, бавила ся із дїтьми управителя посїлости, Гільмер обводив ґрафиню по замку.

Евгенїя була у захватї, подобалось їй дуже положенє замку і його уряджене.

— Я-б зі всїм, що належить до Солмсберґу, заміняла ся за твою посїлість! — сказала.

Гільмер нїчого на се не сказав. Коли-ж показав все на долинї, перейшов на перший поверх, а відтам вийшов на балькон, звідки розлягав ся пречудний вид на цїлу околицю.

Ґрафиня у захватї приглядала ся тому видови і прямо не могла знайти слів, щоб висказати свій подив.

Гільмер мовчаливо стояв побіч неї. Він знав, що сей вид подобаєть ся їй дуже.

Нараз із долини добігли до них веселі вигуки. Се Дора бавила ся з дїтьми „лапаного".

Ґрафиня вказала на се, та, зі слезами в очах, питала:

— Як довго се ще тревати ме, Алберте? Незадовго проминуть для неї дитячі веселощі, а перед нею відслонить ся поважна сторона людського житя! Коли Деґен освідчить ся, будеш мусїв забрати її до себе, щоб готовити ся до весїля.

Але і ти не меш довго тим щастєм радїти! Кілька тижнїв, кілька місяцїв найдальше, а Деґен забере її на свою батьківщину і ти самий знова останеш, Алберте!

В містї ти не відчував би так тої самотинности, як тут, на відлюдю! Правда, час від часу, будеш міг переїздити до Дори та розвеселити ся при нїй, але тим сильнїйший жаль почуєш, коли сюди вернеш.

Ту самотинність я страшенно відчувала і жах мене збирає перед житєм, яке в будуччинї мене чекає.

Гільмер поблїд, але нї словом на се не відповів. Все ще стояв побіч неї, кудись у безвість задивившись.

—Алберте...

Ґрафня положила йому руку на рамени й питаючим поглядом вдивилась в нього. Була счудувана, що нїчого до неї не говорив.

Нараз він звернув до неї своє лице, на якому відбило ся незвичайне схвильоване.

— Так є, Евгеніє! Тут буде вельми сумно, коли Дора мене оставить! — сказав поважним голосом. — Бач, від дитиньства я заступав їй батька і матїр і ніколи навіть на думку не прийшло менї, що то колись прийдеть ся із нею розлучити. Але ти сказала, що моя доля такаж як і твоя а розлука із нею буде тяжчою для тебе, як для мене!...

Але чому ти надальше хочеш остати самою, коли сама думка про те справляє тобі стільки горя? Чого тобі тим гризти ся та журити, коли можеш все оминути?

Що держить тебе на Солмсберґу? Чи які дорогі спогади привязують тебе до того місця? По моїй думцї, ти повинна чимскорше те місце оставити і старати ся забути все те, що там пережила!

— Чи думаєш, щоб я продала Солмсберґ? — спитала сумно й додала: — Я вже нераз думала про се Алберте! Але скілько се менї поможе і що в мойому житю змінить?

Куди піду із відси? Чи поміж чужих людий? Немаю нікого близького на світї і світ вже нїчого не може дати менї!

Я вже за много витерпіла, щоб могла якої приємности в житю зазнати! Остаточно — чужі люди зовсїм не журилиб ся терпячою, нещасною жінкою! Як із одної сторони бою ся самотинности, так із другої бачу, що вже лиш самотинність менї остає.

Гільмер похилив ся над нею і поважно глянувши в її очі, сказав:

— Хто-ж про се говорить, Евгеніє, щоб ти йшла в світ, поміж чужих людий? Чи справдї не маєш людини, що була би тобі близькою і якій би ти вірила, що вона тобі добра і щастя бажає?

Нікого, Евгеніє? Нї одної, одинокої душі!?...

Ґрафиня сумно заперечила головою.

— Нї, Алберте? Нікого, окрім тебе!

Очі Гільмера блиснули радісно.

— А чому не скажеш до того одинокого: Возьми мене до себе! Не хочу бути самою!

Евгеніє! Вже тижнями цїлими думаю, щоб тебе спитати чим так журиш ся, чому не стараєш ся своє терпінє зменшити.

Подумай: чи се не Бог самий так несподівано разом нас ізвів? Чи се не Провидіне дає нам зрозуміти, що ми взаїмно до себе належимо і минуле повинні направити?

Людська злоба і нетерпимість нас розлучили — милосердє боже нас знова єднає! Коли ми мусіли гнути ся перед волею злих людий, то чому тепер не маємо піти за вказівками самого Провидіня?

Ми обоє самітні, опущені — але в нашій силї є можність зарадити сьому. Чого-ж то самі маємо нещастю своєму пособляти і решту житя нашого собі затроювати?

Графиня дивилась на нього широко втвореними очима, немов то сумнївала ся, що його добре розуміє. Остаточно сказала тремтячим голосом:

— Що маєш на думцї, Алберте? Якже-ж я маю прийти до тебе?

— І ти про се ще питаєш? — кликнув. — А вже-ж, як моя жінка, Евгеніє! Як моя дорога, кохана жінка!

Правда, моя любов до тебе є тепер инша, як була тодї, коли я тебе перший раз пізнав і о тебе старав ся! Нема в нїй вже того вогню та пристрастї, та за те моя любов глубша і сильнїйша, а я певний, що ти не пожалуєш того, коли свою долю зложиш у мої руки.

Будемо разом дїлити нашу журбу і терпіня, а також і всяку радість — заживем щасливійше у двійку! Чи хочеш, Евгеніє?

Поглянув на її уста із яких мав почути остаточне рішенє.

Грудь графинї сильно филювала. Блїдла й червонїла напереміну — нараз заплакала, як мале дитя.

— Чи ще віриш в щастє, Алберте? — крізь плач питала. — Бо для мене більшого щастя нема, як се, якого я моглаб при твойому боцї зазнати! Чи може менї Бог що більшого понад тебе дати?

О, мій Боже! Я вже була близько розпуки на думку про се, що станеть ся зі мною після Дориного вінчаня, коли сама, лиш зі своїм смутком, остану! А тут так несподївано спадає на мене щастє, що дїйсно за великим менї здаєть ся! Воно більше, як я на се заслужила!

Алберте! Алберте! Як маю тобі дякувати за твоє...

Не докінчила, бо нараз опинила ся на Гільмерових грудях.

— Ти моя — моя на віки! — говорив вриваним голосом. — Тепер вже ніхто, крім Бога, не всилї тебе забрати від мене! Хиба одна смерть нас розлучить!...

Евгенія спочивала спокійно на його грудях, в його обіймах, та молилась тихесенько до Бога, що змилосердив ся над нею та її горе закінчив.

Сонце вже зайшло поза гори і послїдними промінями ще освітило сю пару щасливих людий, що мовчки стояли побіч себе в глубокій задумі, задивившись в чистїсїньке, перлисте небо.

Перед роками вони зазнали дрібку щастя, та переконали ся про його змінливість — тепер же, доперва призаходї їхнього житя, ясними промінями блиснуло перед ними правдиве щастє...

РОЗДІЛ CLXXXIV.

СТАРА ПІСЕНЬКА.

Мовчки стояв Блюм побіч своєї жінки, що мертве тїло манїсенької дитини на своїх руках тримала.

Чи та бідна, нещасна жінка, що в снїгу при дорозї замерзала, знала про се, що втратила дитину?

Але може вдасть ся ще щось порадити? Може житє ще не зовсїм покинуло ту нещасну дитинку? — подумала Ільона і почала порати ся коло нього.

Роберт помагав їй в тому, хоч знав, що се нї на що не придасть ся, бо смерть своєї жертви вже не пустить із своїх рук!

Нарештї Ільона побачила, що всї стараня зайві. Роберт завинув мертве тїло у платок і виніс у другу кімнату.

Коли знова вернув до першої кімнати, побачив Ільону побіч молодої без тямки лежачої циганки. Похилила ся над нею, взяла її руку в свої долонї і не спускала очий із виснаженого лиця.

Звідки походила і куди пустила ся? Чому другі оставили її?

Минуло кілька годин. Всї стараня Ільони остали без успіху. Здавало ся, що се вже сон вічний із якого нема повороту.

Нараз ворухнула ся. Грудь циганки почала піднимати ся, а повіки також затремтїли — поволи приходила до житя.

Чи се Бог ласку їй зсилав? Чи не булоб красше, колиб так на віки була заснула та увільнила себе від всякої журби і терпінь?...

Блюм вийшов. Вважав, що красше буде для тої бідної женщини, коли прочунявши лиш Ільону коло себе застане.

Нараз молода циганка втворила повіки й очі впялила у стелю, немов то Ільони коло себе не запримітила.

Після кількох хвилин повела очима по кімнатї і спинила ся на сидячій побіч неї Ільонї. Не вміла, видно, того всього зрозуміти.

Ільона ще й тепер не заговорила до неї. Хотїла оставити їй більше часу.

По хвилї пропала мертвота із лиця циганки — вона втворила уста, немов то хотїла щось сказати, але, видно, бракнуло їй сил на се. Вона знова замкнула очі і заснула.

У снї ще мацала кругом себе руками.

— Води, води! — шепотїли уста.

Коли після якої години Ільона знова вернула у кімнату і на пальцях підійшла до ліжка, циганка знова пробудила ся і втворила очі.

— Води! — шепотїли її блїді уста.

Ільона побігла до стола по шклянку вина, що передше приготовила, і подала хорій кілька крапель до уст.

Закропившись, вона знова повела очима по кімнатї й питаючим поглядом вдивила ся в Ільону.

— Де я? Що стало ся зі мною?

І не ждучи відповіди, схопила ся з місця і дико скричала:

— Дуя! Де є Дуя?

Ільона поблїдла. Вона знала, що циганка про се її спитає, однак тремтїла на думку, що станеть ся, коли вона дізнаєть ся всеї правди.

— Не питайте про се — просила Ільона — ви в руках добрих людий.

— Моя дитина! Де мій синок? — впирала ся циганка. — Віддайте мені дитя!

Ільона не могла здержати ся від сліз.

— Вспокійте ся — просила її, намагаючись знова положити її на постелї. — Вам не можна нервуватись, бо инакше захорієте! Не журіть ся дитиною! Їй вже добре!

Але надармо вспокоювала її. Вона хвилю полежала спокійно, відтак знова схопила ся й рішучо сказала:

— Нї, нї! Мусите віддати менї дитину, инакше не вспокою ся!

Того якраз Ільона бояла ся.

— Чи ви свідомі того, що з вами стало ся? — спитала.

Молода циганка задумала ся на хвилю і рукою потерла чоло.

— Так, знаю! — сказала. — Я була у нього, а він мене...

По хвилї схопила ся.

Я йшла дорогою — від рана ще нїчого не їла! Скрізь мене проганяли — на дворі студінь — сніг падав грубими платками. Дальше я не могла йти і....

Дуя плакав, був голодний — а я не мала що йому дати. Сїла на купі каміня щоб спочати — — — а потім.

— Чи ви заснули? — спитала Ільона. — Чому-ж ви не подумали, що робите. Я вірю, що ви були змучені і лиш коротку часинку хотїли спочати...

Але, коли ви так сидїли, підійшла смерть до вас. Мій чоловік ще поспів на час, щоб вас із костистих її рук вирвати, але запізно, щоб вас обоїх до житя покликати.

Ви ще очутились, але дитя...

— Милостивий Боже, що стало ся із моєю дитинкою? — зойкнула бідна циганка і вхопила Ільону за рамя. — Майте милосердє — скажіть що стало ся із моєю дитинкою?

Ільонї не могли страшні слова протиснути ся крізь тремтячі уста.

— Будьте готові на найгірше, бідна жінко! Воно вже не терпить!

— Вмерло?! — вирвало ся із смертельно блїдих уст циганки, що знова безсильно повалилась на ліжко.

Із слезами в очах Ільона похилилась над нею і старала ся її потїшити.

Говорила, що її дитинї в небі красше буде, як тут, на землї, де нужденне житє враз із нею мусїло терпіти, та що се Бог так вчинив.

Але молода циганка і слухати того не хотїла. Не плакала вже, але в мертвих чертах її лиця було стільки розпуки, що дивлячись на се Ільонї аж серце розривалось.

Нагло спитала Ільона, щоб циганку вирвати із тої задуми:

— Чи хочете бачити своє дитя? Чи принести його до вас?

Циганка кивнула головою а Ільона побігла у другу кімнату. Коли по хвилї вернула, циганка підняла ся й дивним поглядом вдивила ся в двері.

Ільона мовчки положила дитя на постелї й тихо висунула ся з кімнати, бо чула, що бідна матїр хоче сама із своєю дитиною остати.

— — — — — — — — — —

— — — — — — — — — —

В обозї вже попереднього вечера розійшла ся вість про знайдене циганки з дитиною. Всї були цїкаві, звідки вона в сю околицю заблукалась і чого то подальше від своєї громади шукала.

Коли Ільона вийшла, обступили її кругом і цїкаво розпитували про незнакому женщину.

Але і вона не богато могла сказати. Лиш перед чоловіком звірила ся із того, що із слів циганки могла зміркувати:

— „Я була у нього і він мене" — — — вигнав — певно хотїла сказати.

Після якогось часу, Ільона знова втворила двері у сусїдню кімнатку і побачила як циганка мертве тїло свойого синка голубила та цїлувала і до себе тулила, начеб своїм віддихом хотїла огріти та до житя привести.

Поволи підійшла до ліжка хорої, що її навіть не доглянула. Доперва коли Ільона до неї заговорила, вона підняла голову.

— Дайте менї тїло вашої дитинки, бідна жіночко — ви знесилені, мусите скріпити свої нерви а сим лиш роздражнюєте себе.

Нещасна циганка сумно потрясла головою.

— Ні, не дам своєї дитини! Нехай ще натішу ся, бо незадовго силою мені відберуть!

Ільона не мала відваги силою дитя відбирати. Нещасна мати правду казала — завтра відбудеть ся похорон дитяти, а тоді раз-на-все буде мусіла з ним розлучити ся.

Циганка вже не ридала — наче скамяніла тепер. Її очі жевріли сухим відблеском та ні словечко із заціплених уст не вийшло.

Спокійною була також і другої днини, коли забрали у неї дитя, щоб у землї похоронити.

Один із циганів викопав гріб у поблизькому лїсї і заніс туди тїло дитяти.

За домовинкою йшла Ільона, підтримуючи нещасну матїр, що кругом себе нїчого не бачила.

Частина циганів йшла за жінками а решта ждала при втвореному гробі.

Доперва коли похід задержав ся, нещасна жінка підняла очі. Рівночасно із посеред стоячих над гробом циганів понїс ся грімкий крик.

Якийсь старший чоловік ліктями робив собі дорогу між зібраними і підбіг до незнакомої женщини.

— Ваня, Ваня! Ти тут?!

На звук свойого імени циганка глянула в сторону старого, а коли його пізнала зойкнула з болю:

— Дїдусю!

Був се старий Муя, найстарший в циганській громадї, що свою внуку на перший погляд пізнав.

— Се ти, Ваня? — ще раз спитав, вже перед нею стоячи. — Звідки ти тут взяла ся? Чому ти своїх покинула?

Лице Ванї було наче закамяніле. Нї разу не здрігнуло ся, коли говорила:

— Чому питаєте мене про се дїдусю? Чи самі не можете того догадати ся? Адже-ж знаєте, що мамочка по смерти батька вернули знова у нашу громаду і мене з собою забрали. Один із хлопцїв хотїв зі мною одружитись, та я не згодила ся на се, бо був дуже дикий і любив запивати ся понад міру.

Та він не зважав на се і одної днини, знайшовши нагоду, хотів мене знеславити... Тоді я встромила йому ніж у груди а сама втікла.

Пристала я опісля до племени „Дунка". Я признала ся до вини, а вони помимо всього приняли мене поміж себе.

Тягалась я з ними із місця на місце і так день за днинoю мені сходили. По містах і селах я мусіла гуляти, а було се в одному селі, коли...

Не скінчила — лице її корчем стягнуло ся. По хвилі говорила дальше:

Відтак я втікла від своїх і вернула до нього...

Під деревами, над гробиком дитини запанувала безмежна тишина. Ніхто із присутних не знав її недолі — а однак майже кождий догадував ся кінця.

По хвилі Ваня дальше говорила здавленим голосом:

— Коли наблизив ся день вродин дитини — він прогнав мене від себе. Але в обозі Дунків не схотіли мене з дитиною приймити і я рішилась — знова вернути до нього!

Послідні слова сказала живо та випрямила ся у всю свою поставу. Із її очий била дика ненависть.

Тепер доперва доглянули як гарною вона була. Не диво отже що могла пристрасть у других роз'ярити.

— Як же я ненавиджу того чоловіка, що мені нещастє спричинив! Ненавиджу його остілько, оскілько перше його кохала! Присягаю тут, на мертве тіло своєї дитинки, що не спочину скорійше, поки не пімщу на ньому смерти мойого хлопяти! Не спічну, скорійше, поки він не відпокутує за мою й дитини моєї кривду!

Чуєте мою присягу, дідусю? Буду блукати без приюту, поки своєї присяги не сповню! Своєї голови не приклоню у вашому обозі, поки самі не признаєте, що я того гідна!

Молоді цигани очима пожирали вродливу женщину, а кулаки затискали з гніву, підчас коли вона розказувала про свою кривду,

Зневагу, яку Ваня зазнала від того підлого чоловіка, вважали за свою власну, бо числили її своєю сестрою, хоч вона належала до зовсім иншого племени. Молоді